

Władysława Szulakiewicz*

Biografia naukowa jako rezultat współpracy z wydawnictwami Refleksja w kontekście książki Józefa Pietera, *Autorskie kłopoty*

Słowo o autorze publikacji

Autorem publikacji, na podstawie której prezentowana jest niniejsza refleksja¹, jest Józef Pieter (1904–1989), psycholog, pedagog, naukoznawca, filozof². W czasie studiów uniwersyteckich w Uniwersytecie Jagiellońskim (UJ) był uczniem Stefana Szumana i Zygmunta Myślakowskiego. Następnie pracował jako nauczyciel w Seminarium Nauczycielskim w Cieszynie, był asystentem w Katedrze Psychologii Pedagogicznej UJ, kierowanej przez Szumana. W okresie międzywojennym prowadził zajęcia w Instytucie Pedagogicznym w Katowicach³, Państwowym Pedagogium w Krakowie, Centralnym Instytucie Wychowania Fizycznego w Warszawie, Studium Wojskowym Podchorążówce Marynarki Wojennej w Toruniu i Bydgoszczy. Po drugiej wojnie światowej był m.in. starszym asystentem przy Katedrze Psychotechnicznej UJ, a przede wszystkim włączył się w prace nad

* Władysława Szulakiewicz (ORCID: 0000-0001-8614-2955) – prof. dr hab., profesor w Instytucie Nauk Pedagogicznych (Katedra Historii Nauk Pedagogicznych) Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, kontakt: jszulak@umk.pl.

- 1 J. Pieter, *Autorskie kłopoty*, Warszawa 2019.
- 2 Więcej o J. Pieterze patrz: W. Błońska, *Pieter Józef*, w: *Słownik psychologów polskich*, red. E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski, Poznań 1992, s. 166–168; tejsze, *Pieter Józef*, w: *Słownik pedagogów polskich*, red. W. Bobrowska-Nowak i D. Drynda, Katowice 1998, s. 163–165; W. Bobrowska-Nowak, *Wkład profesora Józefa Pietera w rozwój pedagogiki i psychologii wychowania i nauczania oraz historii psychologii*, w: *Prof. zw. dr hab. Józef Pieter. Działalność i dzieło. Materiały posesyjne*, Katowice 1999, s. 13–20; A. Budniak, *Czasopismo pedagogiczne „Chowanna” (1929–1997)*, Katowice 1999; Z. Hojka, *Profesor Józef Pieter i jego czasy*, Warszawa 2020; tegoż, *Józef Pieter – pedagog, psycholog, organizator szkolnictwa wyższego na Górnym Śląsku*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 65 (2020) nr 2, s. 107–128; *Prof. zw. dr hab. Józef Pieter. Działalność i dzieło. Materiały posesyjne*, Katowice 1999.
- 3 O tej instytucji patrz m.in.: E. Czernichowski, *Organizacja i znaczenie Instytutu Pedagogicznego w Katowicach*, „Chowanna”, 2 (1930) s. 1–22; Z. Myślakowski, *Instytut Pedagogiczny w Katowicach*, Katowice 1928.

powołaniem szkoły wyższej na Górnym Śląsku. W okresie powojennym pracował m.in. na Uniwersytecie Łódzkim i Instytucie Pedagogicznym w Katowicach, na Uniwersytecie Warszawskim. Należał do organizatorów Państwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach w 1946 r., której w 1956 r. został rektorem⁴. Po utworzeniu Uniwersytetu Śląskiego objął funkcje kierownika Katedry Pedagogiki. W 1974 r. przeszedł na emeryturę. Uznawany jest za organizatora życia naukowego na Śląsku.

Czytelnik otrzymał kolejną publikację tego autora z jego bogatego dorobku, na który składają się, jak już wspomniano, prace z psychologii, naukoznawstwa, filozofii i pedagogiki. W wielu pracach z wymienionych dyscyplin zawarte treści uzupełniają się. Niewątpliwie związek ten widoczny jest w pracach z psychologii i pedagogiki. W dorobku Pietera ma ponad 200 publikacji. Ogłaszał wyniki swoich badań w takich czasopismach: „Kultura i Wychowanie”, „Chowanna”, „Ilustrowany Kurier Codzienny”, „Kwartalnik Filozoficzny”, „Kwartalnik Pedagogiczny”, „Nauczyciel i Wychowanie”, „Nowa Szkoła”, „Miesięcznik Literacki”, „Miesięcznik Pedagogiczny”, „Przegląd Filozoficzny”, „Ruch Pedagogiczny”, „Zaranie Śląskie” i in.

Do uwag na temat biografii Pietera warto dorzucić słowo o jego postawie jako nauczyciela akademickiego i uczonego. Na ten aspekt biografii Pietera zwróciła uwagę Wanda Bobrowska-Nowak, pisząc: „Trzeba tu podkreślić przykładową, odważną postawę samego Profesora w niełatwych niekiedy sytuacjach, gdy zachowywał swą postawę pracownika nauki, nie ulegając narzuconym koncepcjom filozoficznym i politycznym”⁵. Profesor Bobrowska-Nowak proponowała także wznowienie niektórych publikacji Pietera i opracowanie jego biografii naukowej. Postulat niezwykle ważny, zważywszy, że sam w swej twórczości zajmował się problematyką biografii⁶.

- 4 Podaję za: Z. Hojka, *Józef Pieter – pedagog, psycholog, organizator szkolnictwa wyższego na Górnym Śląsku*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 65 (2020) nr 2, s. 117. Wówczas już była to Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Katowicach.
- 5 W. Bobrowska-Nowak, *Wkład profesora Józefa Pietera w rozwój pedagogiki i psychologii wychowania i nauczania oraz historii psychologii*, w: *Prof. zw. dr hab. Józef Pieter. Działalność i dzieło. Materiały posejyjne*, Katowice 1999, s. 15.
- 6 Mowa o publikacjach Pietera pt. *Biografia ogólna. Wstęp do nauki o życiu ludzkim*, Kraków 1946 oraz *Biografia ogólna. Rzecz o nauce niezbędnej, lecz nieistniejącej*, Katowice 1954.

Struktura i główne idee publikacji

Przechodząc do analizy publikacji pt. *Autorskie kłopoty* oraz odnosząc się do jej struktury i idei w niej zawartych, należy już na samym początku zaznaczyć, że rekomendowana czytelnikowi książka ma charakter autobiograficzny. Dodać trzeba, że to kolejna publikacja tego autora o charakterze autobiograficznym. Wcześniej opublikowane prace autobiograficzne tego autora to: *Czasy i ludzie* (Toruń 1997) oraz *Problemy humanisty* (Warszawa 2018).

Józef Pieter w *Autorskich kłopotach* odnotowuje z jednej strony różne etapy swojej drogi naukowej, z drugiej ukazuje zasady współpracy jako autor z wieloma instytucjami, wydawnictwami i ich redaktorami, także redaktorami czasopism, w sumie osobami odpowiedzialnymi za proces wydawniczy. Wypowiada swoje oceny faktów wynikające z doświadczenia autorskiego.

Publikacja wydana została z maszynopisu Pietera, który powstał w 1974 r. Początkowo, jak czytamy w *Słowie wstępnym*, miał to być jeden z rozdziałów innej publikacji, mianowicie rozdział końcowym książki pt. *Problemy humanisty*⁷. Na strukturę pracy składa się dwadzieścia cztery części opatrzone tytułami. Układ pracy został zaprojektowany jako *chronologiczno-problemowy*. Warto wymienić kolejne fragmenty omawianej książki, gdyż już ich tytuły sugerują treść niniejszej publikacji. Oto kolejne części ocenianej publikacji: 1) *Pierwsze styczności z redaktorami i wydawcami*, 2) *Pierwsze druki zwarte*, 3) *Powiązania z wydawnictwem „Wiedza-Zawód-Kultura”*, 4) *Wydawnictwa Instytutu Pedagogicznego w Katowicach*, 5) *Kryzys wydawniczy w latach 1948–1950*, 6) *Nowe możliwości wydawnicze*, 7) *Słownik psychologiczny*, 8) *Od Śląska do „Wiedzy Powszechnej”*, 9) *Wznowienie współpracy z „Naszą Księgarnią”*, 10) *Współpraca z Państwowym Zakładem Wydawnictw Szkolnych (PZWS)*,

7 W publikacji tej jest wiele informacji dotyczących drogi naukowej i warsztatu naukowego Pietera. Mowa w niej m.in. o: studiach uniwersyteckich, pierwszych samodzielnych pracach, kierunkach badań w jego dorobku naukowym oraz pracach redakcyjnych i publicystyce.

11) Publikacje na temat recepcji treści lektury, 12) Współpraca ze „Śląskim Instytutem Naukowym”, 13) Publikacje z naukoznawstwa, 14) Prace i publikacje z psychologii filozofowania, 15) Współpraca z Państwowym Wydawnictwem Naukowym (PWN), 16) Nowy etap współpracy ze „Śląskiem”, 17) Rozwój współpracy z „Ossolineum”, 18) Skrypty uczelniane, 19) Kłopoty recenzenta, 20) Tłumaczenia, 21) Styl pisarski, 22) Współpraca z redaktorami, 23) Pisańie i przepisywanie prac, 24) Warsztat naukowy.

Tylko z wymienionych z tytułów części opracowania wynika jasno, z jak znaczącymi oficynami wydawniczymi współpracował Pieter, ogłaszając drukiem swoje prace. Prezentacja tej współpracy ukazuje też historię udziału konkretnych wydawnictw w popularyzacji wiedzy psychologicznej, filozoficznej i pedagogicznej. Z analizy wspomnień Pietera wynika, że Państwowe Wydawnictwo Naukowe było jednym z ważniejszych w jego biografii naukowej, do dzisiaj docenia ono tego autora publikacji naukowych.

W publikacji znajdujemy wiele informacji nie tylko na temat drogi naukowej samego autora, ale i wielu innych osób, które tworzyły środowisko naukowe i towarzyszyły powstawaniu jego prac, a wśród nich recenzenci i redaktorzy. Pierwsze jego publikacje, jak sam na to wskazuje w rozdziale pt. *Pierwsze druki zwarte*, pochodzą z lat międzywojennych. Były to m.in. *Karność w szkole*, *Strach: próba analizy psychologicznej* oraz *Odwaga*. Ukazały się one nakładem „Lwowskiej Biblioteki Pedagogicznej”, dwie pierwsze w serii „Licealnej Biblioteczki Filozoficznej”⁸. Kolejne części tej książki to także „opowieść” o współpracy Pietera z tak ważnymi instytucjami jak Instytut Pedagogicznych w Katowicach, co ujął we fragmencie zatytułowanym *Wydawnictwa Instytutu Pedagogicznego w Katowicach*. Nadmienić trzeba, że Pieter w okresie międzywojennym, jak wspomniano, był wykładowcą

8 Była to seria wydawana we Lwowie w okresie międzywojennym, redagowana przez Jana Kuchtę, kolegę Pietera ze studiów na UJ.

Instytutu, a w latach 1945–1950 – dyrektorem tej instytucji. To z historią tej instytucji związane jest powołanie już w latach międzywojennych czasopisma „Chowanna”, periodyku, który funkcjonuje do dzisiaj. Wraz z objęciem funkcji dyrektora Instytutu Pedagogiki Pieter podjął prace nad wznowieniem tego periodyku. Czynił także starania, aby uruchomić inne wydawnictwa, m.in. serię „Biblioteka Nauczyciela”. To w niej ukazała się jego publikacja pt. *System pedagogiczny Johna Dewey’a* (1946). Wynika z tego, że pragnął on uruchomić nowe wydawnictwa, aby inni autorzy mogli publikować.

Nie mniej ważnym wydawnictwem, z którym współpracował Pieter był Zakład Narodowy im. Ossolińskich. W tej oficynie wydawniczej ukazał się jego *Słownik psychologiczny* (1963). I chociaż miał on możliwość wyboru innego miejsca wydania (np. „Książka i Wiedza”) pozostał przy „Ossolineum”. Swą decyzję tłumaczył następująco: „Zdecydowały względy następujące: 1. propagandowy profil „Książki i Wiedzy”; zdecydowanie naukowe nastawienie „Ossolineum”; 2. Wyjątkowe zasługi „Ossolineum” dla kultury narodowej...”⁹. W tym wydawnictwie („Ossolineum”) były wydane inne prace Pietera, o powstaniu których dowiadujemy się z opiniowanej publikacji, a były to: *Przedmiot i metoda psychologii* (1963), *Ogólna metodologia pracy naukowej* (1967), *Życie ludzi* (1972) i *Z zagadnień pracy naukowej* (1974).

Niezwykłe interesujący dla czytelnika jest fragment książki pt. *Kłopoty recenzenta*, w którym Pieter, opierając się na własnym doświadczeniu, wyróżnił trzy typy redaktorów, z którymi współpracował. A były to według niego: 1) typ redaktora, który określił jako formalny, 2) typ redaktora – dyrygenta i 3) typ redaktora – pilota, który jest rzeczowym wsparciem dla autora¹⁰. Redaktor typu formalnego „bez nadmiaru gorliwości robi to, co do niego należy i co jest konieczne, by przy minimum wysiłku

9 J. Pieter, *Autorskie kłopoty*, s. 71.

10 Tamże, s. 183–185.

książkę przepchać i mieć ją «z głowy»". Taki redaktor nie narzuca się autorowi. Poprawia w tekście tylko rzeczywiste błędy językowe i rzeczowe¹¹. Z kolei redaktor – dyrygent, jak wspomina Pieter, „zapełnia czerwonym atramentem tekst autora. Na każdym kroku proponuje, a nawet niekiedy zmiany stylistyczne, wykrzyknikami wyraża zdziwienie z powodu zwrotów językowych, które uważa za błędne, stawia zapytania co do kwestii rzeczowych”¹². Taki styl pracy redaktora z autorem ma dobre i złe strony, w zależności od motywów postępowania redaktora. Propozycje mogą mieć pozytywne znaczenia dla pracy i autora, ale i negatywne, mogą oznaczać stratę czasu i marnowanie trudu autora, bo takiemu zachowaniu może towarzyszyć chęć odegrania się na autorze. Pieter najbardziej cenił sobie trzeci z wyróżnionych typów, mianowicie redaktora – pilota ceniącego sobie rzeczową współpracę z autorem. Scharakteryzował go następująco: „Redaktor tego typu stara się jak najlepiej – w interesie wydawnictwa, autora i własnym, o wykrycie i usunięcie rzeczowych błędów i braków, jednakże własnego stylu pisarskiego autorowi nie narzuca. Jak najrzadziej wtrąca się w sprawy dotyczące treści, a jeśli w ogóle to taktownie i w formie zapytań”¹³.

Ważnym fragmentem omawianej publikacji jest rozdział pt. *Kłopoty recenzenta*, który jedynie z pozoru odbiega od głównej idei książki, bowiem mowa w nim także o recenzjach w związku z awansami naukowymi. W tym fragmencie książki mamy wyznaczenie Pietera, że niekiedy musiał odmówić pisania recenzji prac, nawet na prośbę redaktorów czasopism. Wspomina także o swoich zasadach przygotowywania recenzji prac w związku z awansami naukowymi.

W książce tej czytamy także o warunkach kształtowania się stylu pisarskiego każdego autora. Przedstawiając niejako własną historię, Pieter rozpoczyna od wskazania

11 Tamże, s. 183.

12 Tamże, s. 184.

13 Tamże, s. 185.

roli instytucji edukacyjnych, a mianowicie szkoły ludowej, gimnazjum i Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie jego mistrzami byli m.in.: Władysław Heinrich, Witold Rubczyński i Tadeusz Garbowski. To oni m.in. zalecali odpowiednie lektury i przygotowywanie referatów na seminaria i proseminaria. Ważną rolę w kształtowaniu jego stylu pisarskiego odgrywała lektura prac naukowych i systematyczne pisanie tekstów, a to łączyło się ze współpracą z redaktorami i wydawnictwami. Pisząc o tak ważnej sprawie, jaką jest styl pisarski, wspomniał też o używaniu określonych pojęć i zasadzie występowania własnej osoby w tekście naukowym, czyli stosowaniu przez autorów zaimka osobowego „ja”. Sam zalecał nie wysuwać na plan pierwszy „własnego ja”.

Książkę kończą rozważania autora na temat jego warsztatu naukowego. Zauważył on, że ważną rolę w kształtowaniu warsztatu naukowego każdego autora odgrywa własny księgozbiór książek naukowych. Zwracał uwagę na oceny wartości książek tworzących księgozbiór, a nawet selekcję ze względu na ich wartość naukową i przydatność w pracy badawczej. Opisuując wydarzenia z pracy twórczej, zwrócił też uwagę na to, co nazywamy dyskusją nad powstawaniem prac naukowych. Uznał on „fachowe rozmowy, dyskusje, a nawet spory” za ważną pozycję w kształtowaniu warsztatu naukowego pracowników naukowych¹⁴. Bo nawet najwybitniejszy autor potrzebuje dyskusji nad swoim dziełem i już na etapie powstawania powinien mieć możliwość przedyskutowania z innymi uczonymi swojej koncepcji oraz jej realizacji. W refleksji na ten temat przypomniał swoje doświadczenia i krytykę jego warsztatu, głównie w środowisku psychologów, chociaż nie tylko. Mówiąc o warsztacie naukowym, zwracał uwagę na ważność w pracach naukowych ich podstaw teoretycznych i metodologicznych. Ten rozdział, a zarazem książkę kończy swoistym wyznaniem

14 Tamże, s. 210.

pisząc: „Istotnym warunkiem niezbędnym do efektywnej pracy badawczej była w mej karierze współpraca z nauczycielstwem i to głównie: w osobach magistrantów i doktorantów. Podstawowy teren moich badań stanowiły bowiem szkoły. Dlatego to w ciągu wielu lat dokładałem wiele usilnych starań celem należytego przygotowania moich współpracowników – nauczycieli do pracy badawczej w szkole. Jej organizacją zajmowałem się wielokrotnie publicznie i w formie odpowiednich zebrań połączonych z dyskusją”¹⁵. Można do tych słów dodać uzasadnienie: bo w dyskusji kształtuje się warsztat naukowy.

W sumie, w dużym skrócie, odnosząc się do treści tej pracy trzeba stwierdzić, że zaprezentowane są w niej okoliczności powstawania prac Pietera i towarzysząca im atmosfera oraz osoby. Wątki mówiące o samodzielnej pracy tego uczonego przeplatają się z uwagami na temat współpracy ze środowiskiem i jego przedstawicielami. A w gronie tym znaleźli się wspomniani już Władysław Heinrich, Zygmunt Mysłakowski, ale i Stefan Błachowski, Józef Chałasiński, Henryk Rowid, Jan Kuchta, Bogdan Suchodolski, Władysław Tatarkiewicz i wielu innych. Bogactwo zaś wymienionych na początku tekstu oficyn wydawniczych niewątpliwie zaświadcza o wielkości tego uczonego i znaczeniu jego prac naukowych.

Uwagi końcowe

Ukazanie się na rynku wydawniczym kolejnej pracy dotyczącej biografii Pietera pt. *Autorskie kłopoty* jest spełnieniem postulatu, o którym w 1999 r. mówiła Bobrowska-Nowak. Publikacja pt. *Autorskie kłopoty* jest historią pracy naukowej Józefa Pietera, której treść, w mojej opinii, należy poznawać i uzupełniać, czytając wcześniej opublikowane prace tego autora, tj. wspomniane już w niniejszych rozważaniach książki: *Ludzie i czas* i *Problemy*

15 Tamże, s. 213–214.

humanisty. Omawiane wydawnictwo jest kolejną próbą opisu i podsumowania działalności naukowej Pietera. Akcent w tym opisie położony jest na przedstawienie współpracy z wydawnictwami i ich redaktorami. W analizowanej publikacji jej autor utrwalił nie tylko wiele faktów z własnej biografii, ukazując tym samym swoją drogę naukową, ale i wybitne osoby świata nauki oraz organizatorów życia naukowego na przestrzeni wielu lat. Zarejestrował ważne wydawnictwa naukowe z okresu międzywojennego i po drugiej wojnie światowej. Potwierdził także fakt, że wybitne osobowości naukowe kształtują się w kontakcie i w relacjach z innymi przedstawicielami świata nauki. Czytając omawianą publikację w odniesieniu do jego biografii, poznajemy fakty i osoby mające wpływ na kształtowanie się jego miejsca w nauce w sensie dorobku pisarskiego, ale i udziału w procesie instytucjonalizacji nauki. Poznajemy kulisy powstawania jego prac naukowych i udziału w nich recenzentów i osób decydujących o procesie wydawniczym prac naukowych.

I na koniec uwagi odnoszące się do wartości tej pracy w ogóle. Otóż trzeba stwierdzić, że w odniesieniu do tytułu pracy i biografii jej autora, zagadnienie kłopotów autorskich Pietera dotyczyło tylko niektórych faktów z jego biografii, bo przecież jako autor miał wiele sukcesów wydawniczych. Spotkał się z życzliwością oraz empatią redaktorów i recenzentów, czego dowodem są liczne jego publikacje składające się na dorobek naukowy.

Lektura tej pracy motywuje także czytelnika do refleksji nad jego własną drogą naukową i doświadczeniami z wydawnictwami, redaktorami i recenzentami. Bo można powiedzieć, kto z nas piszących prace naukowe nie miał kłopotów z wydawnictwami czy reprezentującymi je redaktorami!¹⁶. Dlatego bezsprzecznie publikacja ma walory praktyczne, bo jako autorzy powinniśmy mieć świadomość, czy pracujemy z redaktorem określo-

16 Jako autorka prac mogłabym przywołać wiele przykładów ze współpracy z wydawnictwami, a zwłaszcza redaktorami, na których w większości przypadków autor złożonej do wydawnictwa publikacji jest skazany. Część z nich niezwykle odpowiedzialnie pomaga w procesie powstawania pracy, ale zdarzało się, że osoba redaktora stanowiła wielkie utrudnienie, zmieniając sens zapisów pracy według swojego uznania, tak aby sama mogła zrozumieć treść!

nym przez Pietera jako dyrygent czy pilot, który jest rzeczowym doradcą autora. I kolejne ważne przesłanie dotyczące korzystania z informacji zawartych w tej książce. Czytelnik musi mieć świadomość, że ten niezwykle dokument, stworzony przez Pietera i niewątpliwie mający dużą wartość poznawczą, należy do egodokumentów, dlatego warto zaprezentowane w pracy opinie o osobach, faktach, instytucjach konfrontować z innymi źródłami. Potrzeba ta wynika nie tylko z zasad prowadzenia historycznych badań naukowych, ale i z faktu skrótów (na przykład nazwisk) użytych przez Pietra, które przez wydawcę nie zostały wyjaśnione. Bowiem w tej sytuacji tylko znawcy opisywanych instytucji czy wydarzeń naukowych mają wiedzę, o kim pisał. Dla współczesnego czytelnika niektóre skróty nie będą czytelne w kontekście prezentowanych zagadnień.

Bibliografia

- Błońska W., *Pieter Józef*, w: *Słownik psychologów polskich*, red. E. Kosnarewicz, T. Rzepa, R. Stachowski, Poznań 1992, s. 166–168.
- Błońska W., *Pieter Józef*, w: *Słownik pedagogów polskich*, red. W. Bobrowska-Nowak i D. Drynda, Katowice 1998, s. 163–165.
- Bobrowska-Nowak W., *Wkład profesora Józefa Pietera w rozwój pedagogiki i psychologii wychowania i nauczania oraz historii psychologii*, w: *Prof. zw. dr hab. Józef Pieter. Działalność i dzieło. Materiały posesyjne*, Katowice 1999, s. 13–20.
- Budniak A., *Czasopismo pedagogiczne „Chowanna” (1929–1997)*, Katowice 1999.
- Czernichowski E., *Organizacja i znaczenie Instytutu Pedagogicznego w Katowicach*, „Chowanna”, 2 (1930) s. 1–22.
- Hojka Z., *Profesor Józef Pieter i jego czasy*, Warszawa 2020.
- Hojka Z. *Józef Pieter – pedagog, psycholog, organizator szkolnictwa wyższego na Górnym Śląsku*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 65 (2020) nr 2, s. 107–128.
- Mysłakowski Z., *Instytut Pedagogiczny w Katowicach*, Katowice 1928.

Pieter J., *Biografia ogólna. Wstęp do nauki o życiu ludzkim*, Kraków 1946.

Pieter J., *Biografia ogólna. Rzecz o nauce niezbędnej, lecz nieistniejącej*, Katowice 1954.

Pieter J., *Czasy i ludzie*, Toruń 1997, 1999, 2000, 2002 i 2003.

Pieter J., *Problemy humanisty*, Warszawa 2018.

Pieter J., *Autorskie kłopoty*, Warszawa 2019.

Prof. zw. dr hab. Józef Pieter. *Działalność i dzieło. Materiały posesyjne*, Katowice 1999.